

RIIGIKOHUS
ÕIGUSTEABE OSAKOND

Margit Vutt

PANKROTIMENETLUSE RAUGEMISE KOHTUPRAKTIKA

Analüüs

Tartu
2008

Analüüsi eesmärk	3
Analüüsi aluseks olevad materjalid	3
Analüüs	3
1. Valdkonda reguleerivad õigusnormid.....	3
2. Riigikohtu praktika	5
3. Maksejõuetuse põhjuste kajastamine määrustes	6
4. Edasikaebamise tähtaeg ja kord.....	10
4.1. Edasikaebamise tähtaeg.....	10
4.2. Edasikaebamise kord.....	11
5. Halduri tasu	11
6. Pankrotimenetluse kulude kandmine juhatuse liikme või likvideerija poolt	16
7. Määruste üldine ülesehitus	20
8. Pankrotimenetluse raugemise motiveerimine kohtumäärustes	22
9. Ringkonnakohtute roll	22
10. Muu	23
Kokkuvõte.....	24

Analüüsi eesmärk

Analüüsi eesmärgiks on uurida pankrotimenetluse raugemisega seotud kohtupraktikat ning tuvastada erinevused õiguse kohaldamisel ja määruste motiveerimisel. Muu hulgas otsitakse vastust järgmistele küsimustele:

- kuidas kohtud vormistavad pankroti raugemise määruseid;
- kuidas ja mille alusel tehakse kindlaks maksejõuetuse põhjused ja kuidas kajastuvad maksejõuetuse põhjused kohtu motivatsioonis;
- milline on haldurile tasu määramise praktika.

Analüüsi aluseks olevad materjalid

Analüüsi käigus on uuritud 44-st lahendist koosnevat valimikku kohtute infosüsteemi (KIS) vahendusel kättesaadavatest pankrotimenetluse raugemise kohta tehtud maakohtute määrustest. Valik oli tehtud selliselt, et see hõlmaks võimalikult erinevaid kohtumaju ja kohtunikke. Enamus uuritud lahendeid pärineb 2007. aastast, mõned lahendid on ka 2006. aastast. Pankrotihaldurite ja ajutiste pankrotihaldurite aruanded ei ole analüüsi aluseks, sest neile puudub KIS-i vahendusel juurdepääs. Seega juhul, kui analüüsis on viidatud halduri aruandes käsitletud asjaoludele või andmetele, siis pärinevad need väiteid või asjaolud vastava aruande refereeringust kohtumäärustes.

Analüüs

1. Valdkonda reguleerivad õigusnormid

PankrS § 1 lg 2 kohaselt on võlgnik maksejõuetu, kui ta ei suuda rahuldada võlausaldaja nõudeid ja see suutmatuse ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine. Kui võlgnikul ei jätku vara pankrotimenetluse kulude katteks **ja puudub vara tagasivõitmise ja tagasinõudmise võimalus**, lõpetab kohus vaatamata võlgniku maksejõuetusele määrusega pankrotimenetluse pankrotti välja kuulutamata raugemise tõttu (PankrS § 29 lg 1). Ajutine haldur on PankrS § 22 lg 5 kohaselt kohustatud esitama kohtule kirjaliku aruande ja arvamuse võlgniku maksejõuetuse tekkimise põhjuste kohta. Arvamuses peab ajutine haldur märkima, kas maksejõuetuse põhjuseks on kuriteo tunnustega tegu, raske juhtimisviga või muu asjaolu.

Pankroti raugemine on ka üks pankrotimenetluse lõppemise viise pärast pankroti välja kuulutamist (PankrS § 157 p 2). Olukorda, kus pankrotimenetlus rauged pärast pankroti väljakuulutamist, reguleerib pankrotiseaduse § 158 ja selle esimese lõike kohaselt peab haldur kohtule viivitamatult teatama sellest, kui pankrotivarast ei jätku massikohustuste ja pankrotimenetluse kulude katteks vajalike väljamaksete tegemiseks. PankrS § 158 lg 4 sätestab, et pärast haldurilt aruande saamist lõpetab kohus halduri ettepanekul pankrotimenetluse raugemise tõttu, **kui kohus tuvastab, et pankrotivarast ei jätku massikohustuste ja pankrotimenetluse kulude katteks vajalike väljamaksete tegemiseks**. Sama sätte kuues lõige näeb ette, et kohus ei lõpeta menetlust § 158 lõike 4 alusel, kui võlausaldaja või kolmas isik maksab massikohustuste ja pankrotimenetluse kulude katteks kohtu deposiiti kohtu poolt määratud summa.

Seega võib pankrotimenetlus raugeda nii enne pankroti väljakuulutamist kui ka pärast seda. Õiguslik regulatsioon on seaduses nende kahe juhtumi kohta esitatud erineva põhjalikkusega. Pankrotimenetluse raugemisel pärast pankroti väljakuulutamist tuleb arvestada mitmete erinevate menetlusnormidega (sõltuvalt sellest, millises menetluse etapis raugemise eeldused ilmnevad), samal ajal kui raugemine enne pankroti väljakuulutamist on reguleeritud võrdlemisi napilt.

Kui pankrot raugub pärast selle välja kuulutamist, siis peab haldur PankrS § 158 lg 3 kohaselt esitama kohtule aruande, kus on kajastatud lõpparuande jaoks seaduses ette nähtud andmed (PankrS § 162 lg 2):

- andmed pankrotivara ja selle müügist saadud raha kohta;
- andmed käesoleva seaduse §-s 146 nimetatud väljamaksete kohta;
- andmed jaotiste alusel väljamakstud raha kohta nõuete rahuldamisjärkude kaupa;
- andmed iga pandieseme müügist saadu kohta;
- andmed müümata pankrotivara ja võlgnikul teistelt isikutelt saadaoleva vara kohta;
- andmed halduri tegevuse kohta pankrotivara valitsemisel;
- iga võlausaldaja tunnustatud nõude osa, mille ulatuses võlausaldaja ei ole raha saanud;
- andmed pankrotimenetluses esitatud hagide läbivaatamise kohta, samuti hagide kohta, mida haldur kavatseb veel esitada;
- kohtukulud ning ajutise halduri ja halduri tehtud vajalikud kulutused;
- muud pankrotimenetluses tähtsust omavad asjaolud.

Samuti peab haldur aruandes märkima, kas maksejõuetuse tekkimise põhjuseks on kuriteo tunnustega tegu, raske juhtimisviga või muu asjaolu, samuti, kas haldur on esitanud avalduse kriminaalmenetluse alustamiseks (PankrS § 162 lg 3).

Seaduses ei ole täpselt sätestatud, millised andmed peavad kajastuma pankrotimenetluse raugemise kohta tehtud kohtumääruses. Vastavad andmed on tuletatavad asjaoludest, milles kohus peab raugemise otsustamise korral olema veendunud, nimelt:

- et võlgnik on maksejõuetu (PankrS § 1 lg 2: võlgnik on maksejõuetu, kui ta ei suuda rahuldada võlausaldaja nõudeid ja see suutmatus ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine; PankrS § 31 lg 4: kui pankrotiavalduse on esitanud võlgnik, siis eeldatakse, et ta on maksejõuetu).
- et võlgnikul puudub vara pankrotimenetluse kulude katteks **ja puudub vara tagasivõitmise ja tagasinõudmise võimalus, või**
- et võlgniku vara koosneb peamiselt tagasivõitmise nõuetest või muudest nõuetest kolmandate isikute vastu (**on olemas vara tagasivõitmise ja tagasinõudmise võimalus**) ja kohus on nõudnud avalduse esitajalt pankrotimenetluse kulude katteks kohtu määratud summa maksmist kohtu deposiiti, kuid ei avaldaja ega ka kolmas isik ei ole nõutavat summat deposiiti maksnud.

PankrS § 29 lg 2 sõnastusest tuleneb, et pankrotimenetluse lõpetamine raugemisega olukorras, kus võlgniku vara koosneb peamiselt tagasivõitmise nõuetest või muudest nõuetest kolmandate isikute vastu, on kohtu õigus. Tegelikult lõpetab kohus selles olukorras alati pankrotimenetluse.

Pankrotimenetluse raugemise kohta tehtava kohtulahendiga tuvastamisele kuuluvad asjaolud on tuletatavad ka kohtu muudest kohustustest pankrotimenetluses. Näiteks sätestab PankrS § 28 lg 2, et **juhul, kui pankrotimenetluses ilmneb, et võlgniku maksejõuetuse põhjuseks on raske juhtimisviga, märgib kohus seda lahendis.** Raskeks juhtimisveaks loetakse füüsilisest isikust võlgniku või juriidilisest isikust võlgniku juhtorgani liikme poolt oma kohustuse rikkumist tahtlikult või raske hooletuse tõttu. Nimetatud säte ei välista kohtu kohustust selgitada välja ja osutada raskele juhtimisveale pankroti raugemise määruses. Normi eesmärgist tulenevalt tuleb asuda seisukohale, et ka juhul, kui pankrotimenetlus lõpeb raugemisega, peab kohus analüüsima määruses maksejõuetuse põhjuseid, kuigi pankrotiseaduse sätteid seda alati otseselt ette ei näe.¹

Määruse vormistamisel tuleb lähtuda ka üldpõhimõttest, mille kohaselt peab iga kohtulahend olema piisavalt motiveeritud. TsMS § 465 lg 1 p 8 kohaselt on määruse oluliseks osaks põhjendused, mille alusel kohus järeldusteni jõudis, samuti õigusaktid, millest kohus juhindus. Ainult motiveeritud lahend on arusaadav protsessiosalistele ja kontrollitav kõrgemalseisva kohtu poolt.

2. Riigikohtu praktika

Kuna antud valdkonnas ei jõua enamuse lahendeid menetluse eripära tõttu² isegi mitte teise astmesse, siis on pankrotimenetluse raugemist käsitlev Riigikohtu praktika vähene. 13. veebruari 2001. a. määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-23-1 käsitleb raugemist enne 2004. a. kehtinud PankrS redaktsiooni tähenduses ning hindab erikaebuse esitamise lubatavust. Ka 20. juuni 2005. a. määruses nr 3-2-1-68-05 kohaldati seaduse eelmist redaktsiooni ja lahendati küsimus sellest, kas raugemine on võimalik ka füüsilisest isikust võlgniku pankroti korral.

Maksejõuetuse põhjuste tuvastamisega seonduvat käsitleb Riigikohtu 7. detsembri 2004. a. määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-137-04. Viidatud lahendis märgib tsiviilkolleegium, et ringkonnakohtu seisukoht, mille kohaselt osaihinna netovara vähenemine alla seaduses ettenähtud alampiiri ja pankrotiavalduse esitamisega viivitamine ei saa olla pankrotiseaduse mõistes raskeks juhtimisveaks, on ebaõige.

Viidatud määruses on tsiviilkolleegium märkinud järgnevat: *"Äriseadustiku § 171 lg 2 paneb osaihinna juhatusel osanike koosoleku kokkukutsumise kohustuse juhul, kui osaihingul on netovara (bilansi aktiva üldsumma miinus passivas näidatud kohustuste üldsumma) järel vähem kui pool osakapitalist või vähem kui ÄS §-s 136 nimetatud osakapitali suurus või muu seaduses sätestatud osakapitali minimaalne suurus ja majandusaasta aruande kinnitamist otsustava osanike koosoleku toimumiseni jääb rohkem kui kaks kuud. ÄS § 180 lõike 5¹ kohaselt peab juhatus esitama viivitamatult kohtule osaihinna pankrotiavalduse, kui osaihing on maksejõuetu ning maksejõuetus ei ole tema majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine.*

¹ PankrS §-st 29 ei tulene otsest kohustust märkida enne pankroti välja kuulutamist tehtud raugemise määruses raske juhtimisvea olemasolu.

² Võimalikuks määruskaebuse esitajaks oleks kas võlgnik (juhatus liikmete või likvideerija kaudu), ajutine haldur või siis võlausaldaja. Viimane aga ei ole reeglina huvitatud täiendavate kulude kandmisest olukorras, kus lootus võlgnikult midagi tagasi saada on niigi juba väga väike. Juhatus liikmed on samuti enamasti passiivsed, sest kehtiv seadus võimaldab üsna lihtsalt lugeda neid pankrotiavalduse esitamisega hilinenuks, seega on nende huvides vähegi mõistlike kokkulepetega nõustumine mitte vaidlemine.

Pankrotiseaduse § 28 lg 2 teine lause sätestab, et raskeks juhtimisveaks loetakse füüsilisest isikust võlgniku või juriidilisest isikust võlgniku juhtorgani liikme poolt oma kohustuse rikkumist tahtlikult või raske hooletuse tõttu. [---] ÄS § 171 lõikes 2 ja § 180 lõikes 5¹ sätestatud kohustuse tahtlikku või raske hooletuse tõttu rikkumist tuleb käsitada raske juhtimisveana. Sellise järelduse tegemisel arvestab kolleegium seda, et nende kohustuste täitmata jätmise eest on seadusandja ette näinud ka kriminaalvastutuse."

Seega on Riigikohus asunud seisukohale, et netovara vähenemine alla seaduses ettenähtud alampiiri ja sellele järgnevalt pankrotiavalduse esitamise viivitamine võib olla käsitletav raske juhtimisveana. Viidatud määruses on Riigikohus andnud juhise, millel on kohtupraktika jaoks üldisem tähendus kui vaid konkreetse kohtuasja lahendamise seisukohast. Määruse punkti 12 kohaselt peab kohus võtma esmalt seisukoha, kas võlgniku juhatuse liige on tahtlikult või raske hooletuse tõttu rikkunud ÄS § 171 lõikes 2 või § 180 lõikes 5¹ sätestatud kohustust. **Kui võlgniku juhatuse liige on neis sätetes märgitud kohustusi rikkunud, peab kohus hindama rikkumiste seost võlgniku maksejõuetuse tekkimisega. Kui võlgniku maksejõuetuse põhjuseks on kohustuste rikkumine, tuleb see ka PankrS § 28 lg 2 kohaselt kohtulahendis ära märkida.** Järelikult peab kohus igal juhul veenduma selles, mis põhjustas maksejõuetuse ja kui esineb juhtorgani kohustuste rikkumine, analüüsima selle olemust (süü vormi) ning võimalikku seost maksejõuetuse tekkimisega.

3. Maksejõuetuse põhjuste kajastamine määrustes

Võib püstitada küsimuse, kui täpselt peab maksejõuetuse põhjuseid uurima ajutine haldur ja millises ulatuses peab neid oma määruses kajastama kohus, kui on selge, et pankrotimenetlus raueb pankrotti välja kuulutamata.

Maksejõuetuse põhjuste kajastamise põhjalikkuse osas puudub ühtne praktika. See kehtib just nende juhtumite kohta, mil menetlus raueb enne selle väljakuulutamist. Levinum on siiski vaid põgus viitamine maksejõuetuse põhjustele ja põhjalikum analüüs on pigem erand. Mõnel juhul on maksejõuetuse põhjused pankroti raugemise määruses märgitud, mõnel juhul mitte.³

Mõnikord ei ole maksejõuetuse põhjused märgitud mitte raugemise, vaid samas pankrotiasjas tehtud teises määruses (näiteks jaotusettepaneku kinnitamise määruses) või pankroti väljakuulutamise otsuses (kui pankrot raueb pärast selle välja kuulutamist). Näiteks Harju Maakohtu menetluses olnud tsiviilasjas nr 2-05-24782 on maksejõuetuse põhjus märgitud 04. septembri 2007. a. määruses, millega kohus kinnitas jaotusettepaneku. Kuna seadus otseselt ei sätesta, millises lahendis maksejõuetuse põhjuseid ja võimalikke juhtimisvigu ning kuriteo tunnustega tegude esinemist käsitleda tuleb, siis on praktika kujunenud mitmekesiseks. On tõsi, et seadus ei nõua kohtult otseselt igasuguste maksejõuetuse põhjuste põhjalikumalt käsitlemist määruses, kuid normi eesmärgiks on fikseerida võimaliku raske juhtimisvea või kuriteotunnustega teo esinemine juhtorganite liikmete tegevuses ja selle võimalik põhjuslik seos maksejõuetusega. Selleks aga, et teha kindlaks nimetatud tegude esinemine või puudumine, on maksejõuetuse põhjuste põhjalikum uurimine paratamatu. Kuna raske juhtimisvea ja kuriteotunnustega teo kui maksejõuetuse põhjuse märkimine lahendis on kohtu kohustuseks, siis peab kohus maksejõuetuse põhjustes ka selgusele jõudma.

Alljärgnevalt on toodud näiteid maksejõuetuse põhjuste kajastamisest määrustes:

³ Näiteks ei ole maksejõuetuse põhjuseid täpsemalt käsitletud Harju Maakohtu 20. detsembri 2007. a. määruses tsiviilasjas nr 2-07-25031, samuti puuduvad need Harju Maakohtu 27. novembri 2007. a. määruses tsiviilasjas nr 2-04-2308.

- *"Kuriteo tunnustega tegu või rasket juhtimisviga haldur maksejõuetuse tekkimise põhjusena avastanud ei ole. Maksejõuetuse põhjuseks on muud asjaolud. Võlgniku on viinud pankrotini ebapiisavad tulud."*⁴
- *"Ajutise halduri arvamuse kohaselt on pankrotisituatsiooni põhjused olnud objektiivset laadi ning juhtkonna tegevusest sõltumatud – piletimüügi ebaõnnestumine."*⁵
- *"Võlgniku maksejõuetuse peamiseks põhjuseks on asjaolu, et võlgniku kulu teenuse osutamisel oli suurem kui teenusest saadav kasu. Võlgniku teenuse osutamisel oli väga suur tööjõukulu teenuse hinnas ning seetõttu ei suutnudki võlgnik tasuta tööjõult makse. Juhataja suutlikkus tööd organiseerida oli väheefektiivne ja saamatu. [...] võlgnik on maksejõuetu olnud juba 1999. aasta lõpus, sest aasta lõpuks oli äriühingu netovara negatiivne ehk kohustused ületasid vara rohkem kui 100 000 krooniga."*⁶ Antud määruses ei ole ei haldur ega kohus maksejõuetuse põhjuseid raske juhtimisvea ega kuriteo tunnustega teo olemasolu või puudumise aspektist hinnanud.
- *"Maksejõuetuseni viis peatöövõtja poolt tasumisele kuulunud tasu vähendamine 25% võrra, milleks peatöövõtjal oli lepinguga ette nähtud õigus ning samal aastal ehitusobjektilt varastatud renditud tellingute omanikule väljamaksmine."*⁷ 07. detsembril 2007. a. samas asjas tehtud pankrotimenetluse lõpetamise määrus täiendab eelnevat: *"Halduri hinnangul ei esine võlgniku ega temaga seotud isikute tegudes pankrotiga seotud kuriteo tunnuseid KarS §-de 384 ja 385 mõttes ega teiste majandustegevusega seonduvate kuritegude osas. Halduri hinnangul on tegemist maksejõuetuse tekkimisega muudel asjaoludel pankrotiseaduse § 22 lg 5 mõttes."*
- *"Võlgniku maksejõuetuse põhjuseks on eeskätt asjaolu, et ta ei ole leidnud toetajaid ja finantseerijaid õppekeskuse remontimiseks, mis võimaldaks alustada aktiivset tegevust."*⁸ Lahendis on põhjalikult analüüsitud võlgniku poolt enne pankroti tehtud toiminguid, märgitud, et võlgniku juhatus ja liikmed püüdsid kaasata ka teisi investoreid ühingu eesmärkide saavutamiseks, kuid see ebaõnnestus. Omandatud hoone vajab tegevuse alustamiseks suuri investeeringuid, mida ei suudetud leida, samuti ei saadud rahalist toetust mitmesugustest fondidest. Juhatus teavitas ka üldkoosolekut ühingu raskest majanduslikust olukorrast ning sellest tulenevalt alustati likvideerimismenetlust. Likvideerija täitis likvideerimisega seotud kohustused nõuetekohaselt, tuvastas ühingu maksejõuetuse ning esitas kohtule ka pankrotiavalduse.
- *"Äriühingu juhid ei olnud suutelised organiseerima äriühingu majandustegevust tulemuslikult."*⁹
- *"[---] võlgniku maksejõuetuse tekkimise põhjusteks võib lugeda mitmete tegurite koosmõju, milleks olid kehv marjasaak, eelnevatel aastatel võetud suured*

⁴ Viru Maakohtu 26. aprilli 2006. a. määrus tsiviilasjas nr 2-05-21193.

⁵ Harju Maakohtu 21. detsembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-07-31379.

⁶ Tartu Maakohtu 21. septembri 2006. a. määrus tsiviilasjas nr 2-02-440.

⁷ Harju Maakohtu 04. septembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-05-24782.

⁸ Viru Maakohtu 02. juuli 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-07-15704, tegemist on õppe- ja koolitustegevuse eesmärgil loodud mittetulundusühingu pankroti raugemisega pankrotti välja kuulutamata, pankrotiavalduse esitas likvideerija.

⁹ Harju Maakohtu 24. septembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-01-211.

laenukohustused, turu muutus seoses odavate Venemaa ja Ukraina marjadega ning suured importtollid Venemaa suhtes. Eeltoodud põhjustel tõi võlgniku majandustegevus mitmed aastad järjest kahjumit ja 2002. a. lõpus seiskus täielikult."¹⁰

- "Maksejõuetuse põhjuseks on õmblusteenuse omahinna suurenemine, mis on tingitud töötajate palga tõusust ja rendihinna tõusust, samuti õmblejate puudus ning peamise õmblusteenuse tellija pankrotistumine Soomes ning omakapitali nõuetele mittevastavus. Pankrotikuritegu või muud majanduskuritegu või rasket juhtimisviga ajutise halduri hinnangul ei ole tuvastatud."¹¹
- "Liigse (põhjendamatu) äririski võtmine seoses lepingupartnerite valikuga (lepingupartneriteks oli Valgevenes asuv ühing ja selle poolt valitud eraisikud, kellelt hiljem ei olnud võimalik lepingu järgi tasumisele kuuluvaid summasid sisse nõuda ega ka järeelmaksuga müüdnud autosid tagasi nõuda), samuti osanike suutmatus/soovimatus investeerida ettevõttesse täiendavat kapitali, millega tekkinud finantsraskustest väljuda ning äriühingu tegevus taaskäivitada ja arendada."¹² Määruses ei ole otseselt viidatud raske juhtimisvea olemasolule, samas on märgitud, et juhatuse ei ole küll õigeaegselt pankrotiavaldust esitanud, kuid juhatuse liikmete vastu nõude esitamine on problemaatiline.
- "Maksejõuetuse kujunemine on olnud vahetus seoses [---] ettevõtlusega perioodil juuli 1999 kuni juuni 2000, mil võlgnik sõlmis tööettevõtulepinguid ehitustööde tegemiseks/korraldamiseks ja millega kaasnes [võlgnikul] kui ettevõtlusega tegeleva eraisikul maksukohustusi, kuid mille täitmiseks ta rahaliste vahendite laekumist isegi ei planeerinud. Maksukohustustest teadlikuna sõlmis võlgnik abieluvaralepingu, millega ta loovutas abikaasade ühisvaras temale kuuluva varaosa tasuta abikaasale. Pärast eelnimetatud abieluvaralepingu sõlmimist võlgnikul sisuliselt puudub vara."¹³ Antud lahend ei sisalda kohtu hinnangut kuriteo tunnustega teo olemasolu või puudumise kohta. Antud lahendi kohta vt lähemalt ülevaate "Juhtorgani kohustuse rikkumise, sealhulgas raske juhtimisvea ning kuriteotunnustega teo kindlaks tegemine pankrotimenetluse praktikas" lk 9, alajaotus "Abieluvaralepingu sõlmimine eesmärgiga vähendada oma vara."
- "Maksejõuetuse põhjuseks peab ajutine haldur ebaõnnestunud äriplaani ja tugevnenud konkurentsi tegevusalal."¹⁴
- "Võlgniku maksejõuetuse põhjuseks on suutmatus konkureerida suurte kaubanduskettidega ja väike osakapital, mis ei võimaldanud majandustegevust laiendada"¹⁵
- "Kohus nõustub ajutise halduri seisukohaga maksejõuetuse põhjuste osas. Võlgniku makseraskused said alguse turu arengutest, mis ei olnud võlgniku jaoks soodsad. Eesti majanduses toimunud märkimisväärsed muutused ning nn vanakraamiturud on aastate jooksul igal pool hääbunud. Võlgniku juhtidel ei olnud kas tahet või julgust

¹⁰ Harju Maakohtu 29. jaanuari 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-04-518. Võlgniku tegevusalaks oli köögivilja töötlemine ja säilitamine.

¹¹ Pärnu Maakohtu 18. detsembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-07-44804.

¹² Tartu Maakohtu 20. detsembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-07-20318.

¹³ Tartu Maakohtu 21. novembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-03-929.

¹⁴ Harju Maakohtu 10. detsembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-07-24490.

¹⁵ Harju Maakohtu 04. septembri 2006. a. määrus tsiviilasjas nr 2-06-12227.

võtta õigeaegselt vastu tegevuse lõpetamise või ümberkorraldamise otsust. Väidetavalt suur sularaha hulk kassas ja juhatuse liikmete erinevad ütlused selles osas viitavad võimalikule võlgniku vara omastamisele, mis on sel juhul kindlasti üheks maksejõuetuse põhjuseks. Kuigi võlgnik oli tegelikult maksejõuetu juba enne seda, kui tema juhatajaks sai A.E., mõjus võlgniku maksevõimele halvasti see, et võlgniku juhatajaks sai isik, kelle võime ettevõtet arukalt juhtida on küsitav. Kui kahtlused raha ebasihipärase kasutamise kohta leiavad kinnitust, võib öelda, et vähemalt osaliselt on võlgniku maksejõuetus tingitud raskete juhtimisvigade ja KarS §-s 201 sätestatud kuriteo (omastamine) toimepanemisest.”¹⁶

Juriidilise isiku juhtorgani liikme tegevuse kvalifitseerimisel raske juhtimisveana on kohtupraktika samuti väga erinev, antud temaatikat käsitleb põhjalikumalt eraldi ülevaade. Kokkuvõtvalt tuleks siinkohal märkida vaid seda, et ka raske juhtimisvea mõiste sisustamine kohtute poolt ei ole ühetaoline. Vt lähemalt ülevaadet **"Juhtorgani kohustuse rikkumise, sealhulgas raske juhtimisvea ning kuriteotunnustega teo kindlaks tegemine pankrotimenetluse praktikas."**

Maksejõuetuse põhjuste tuvastamisel viitavad kohtud enamasti vaid halduri arvamusele ega käsitle põhjalikumalt seda, kuidas on kujunenud nende enda veendumus maksejõuetuse põhjuste suhtes. Sellist lähenemist tingib ilmselt asjaolu, et pankrotihaldur on spetsialist majandusvaldkonnas, tema käsutuses on olnud dokumendid ja muud infokandjad ning tal on olnud aega võlgniku varalise olukorra ja toimunud tehingutega tutvuda ning maksejõuetuse põhjuseid uurida. Just temal on kõige täielikum ülevaade ettevõtte olukorrast. Kuid ka ajutine haldur töötab enamasti piiratud ajaressursi tingimustes ning kohus peab halduri seisukohtades ka ise veenduma.

Eelnevast tulenevalt peaks kohtulahend väljendama raugetamise otsustamiseks vajalikku õiguslikku veendumust, mis tuleneks kohtu enda argumentatsioonist. Siinkohal oleks võimalik tõmmata teatud paralleele muude olukordadega, kus kohus teeb teise valdkonna spetsialisti arvamusele tuginedes teatava õigusliku otsustuse – sel juhul on vajalik, et lahendi motivatsioonist tuleneks nii spetsialisti sisuline hinnang kui ka kohtu poolt sellest tehtud järeldused.¹⁷ **Kui kohus nõustub halduri järeldustega, siis tulekski seda lahendis selgelt märkida.**

Kohtu motivatsiooni põhjalikkuse ja selguse seisukohast on analüüsitud lahendid väga erinevad ning reeglina kohtu enda järeldused lahendis kas puuduvad või piirduvad vaid seaduse tsiteerimisega.

Maksejõuetuse põhjuste kindlakstegemise kohustuse eesmärgiks on eelkõige kuritarvituste väljaselgitamine. Kui maksejõuetuse põhjused on seotud vaid objektiivse majandusliku olukorraga, võib täpse põhjuse sõnastamine osutada keeruliseks, seega kui rikkumisi ei esine, siis saab analüüsi autori arvates lugeda piisavaks ka seda, kui kohus märgib lahendis, et maksejõuetuse põhjustas "muu asjaolu pankrotiseaduse § 22 lg 5 mõttes".

Küsitav on omakapitali nõuetele mittevastavuse märkimine maksejõuetuse põhjusena, sest netovara kaotus on pigem maksejõuetusega kaasnev asjaolu või üks selle võimalikest tunnustest. Kohtu ülesandeks peaks sel juhul olema teha kindlaks, mis põhjustas netovara

¹⁶ Tartu Maakohtu 28. aprilli 2006. a. määrus tsiviilasjas nr 2-05-23997.

¹⁷ Näitena võib tuua isiku kinnisesse asutusse paigutamise menetluse, kus kohus otsustab paigutamise vajalikkuse, kuid tugineb seejuures paljuski psühhiaatri arvamusele. Kohtuniku rolliks on veenduda teatava õigusliku lahenduse sobivuses või mitesobivuses. Selleks on tal muu hulgas võimalik küsida spetsialistilt õiguslike järelduste tegemiseks vajalikke küsimusi.

kaotuse ja kas juhtorganid on selles olukorras käitunud kooskõlas korraliku ettevõtja hoolsusega.

4. Edasikaebamise tähtaeg ja kord

4.1. Edasikaebamise tähtaeg

Tsiviilkohtumenetluses reguleerib edasikaebamise tähtaega TsMS § 661 lg 2, mille kohaselt määruskaebuse esitamise üldine tähtaeg on 10 päeva; menetluse lõpetamise ning hagi läbivaatamata jätmise määruse puhul 30 päeva määruse määruskaebuse esitajale kättetoimetamisest alates. Hagita asjas tehtud menetlust lõpetava määruse peale on määruskaebuse esitamise tähtaeg 15 päeva määruse kättetoimetamisest alates, kui seadusega ei ole ette nähtud teisiti. PankrS §-d 29 lg 4 ja 164 lg 1 kinnitavad määruskaebuse esitamise võimalikkust pankroti raugemise kohta tehtud määruse peale, kuid ei täpsusta määruskaebuse esitamise tähtaega, seega kohalduvad ka pankrotimenetluses TsMS sätted.

Määrustes on edasikaebamise tähtaeg märgitud erinevalt: mõnel juhul 30 päeva arvates määruse kättetoimetamisest, mõnel juhul aga 15. Näiteks Pärnu Maakohtu 18. detsembri 2007. a. määruses tsiviilasjas nr 2-07-44804, Harju Maakohtu 29. novembri 2007. a. määruses tsiviilasjas nr 2-06-25573 ja Tartu Maakohtu 14. veebruari 2006. a. määruses tsiviilasjas nr 2-142/97 on määruskaebuse esitamise tähtajaks märgitud 15 päeva, Viru Maakohtu 07. detsembri 2007. a. määruses tsiviilasjas nr 2-07-44274, Tartu Maakohtu 18. septembri 2006. a. määruses tsiviilasjas nr 2-03-878 ja Harju Maakohtu 07. detsembri 2007. a. määruses tsiviilasjas nr 2-05-24782 aga hoopis 30 päeva arvates määruse kättetoimetamisest. Seejuures ei ole võimalik väita, et erineva tähtaja kohaldamine oleks seotud sellega, kas menetlus rauges enne või pärast pankroti välja kuulutamist. Kõigi eelnimetatud näidete puhul rauges pankrot pärast selle välja kuulutamist.

Pärnu Maakohtu 26. novembri 2007. a. määruses tsiviilasjas nr 2-07-30437 on edasikaebamise tähtajaks märgitud koguni üldine kümnepäevane tähtaeg, kuigi tegemist on menetlust lõpetava määrusega, mille tõttu peaks TsMS § 661 lg 1 loogika kohaselt kindlasti kehtima pikem kaebetähtaeg. Viidatud määrus sätestab: *"Määrusele võivad pankrotiseaduse § 29 lg 5 alusel esitada määruskaebuse võlgnik või pankrotiavalduse esitanud võlausaldaja, aga ka võlausaldaja. Määruskaebuse esitamise tähtaeg hakkab kulgema pankrotimenetluse lõpetamise kohta teate avaldamisest Ametlikes Teadaannetes. Määruskaebuse esitamise tähtaeg 10 päeva peale Ametlikes Teadaannetes teate avaldamist või määruse ärakirja kättesaamisest."*

Võib oletada, et erinevate kaebetähtaegade sätestamine määrustes on osaliselt põhjustatud menetlusnormide erinevast tõlgendamisest ehk sellest, kas lugeda pankrotimenetlust pigem hagimenetluseks või pigem hagita menetluseks. PankrS § 3 lg 2 sätestab, et pankrotimenetlusele kohaldatakse tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud, kui pankrotiseadusest ei tulene teisiti, täpsustamata, kas silmas on peetud hagimenetluse või hagita menetluse sätteid. Sama paragrahvi kolmanda lõike kohaselt peab pankrotiasja menetlev kohus omal algatusel võtma tarvitusele abinõud, et selgitada välja asjaolud, millel on pankrotimenetluse seisukohalt tähtsust ja korraldama selleks vajalike tõendite kogumise. Seega viitab antud norm uurimisprintsibi kohaldatavusele pankrotimenetluses, mistõttu **tuleks pankrotimenetlust pidada pigem hagita menetluse erijuhtumiks.**

Mõnel juhul ei ole edasikaebamise tähtaega määrukses üldse märgitud, näiteks Viru Maakohtu 26. aprilli 2006. a. määrukses tsiviilasjas nr 2-05-21193 on edasikaebamise õigus sätestatud järgnevalt: *"Määruse peale võivad võlgnik ja võlausaldaja esitada määruskaebuse PankrS § 164 sätestatud korras."*

4.2. Edasikaebamise kord

Edasikaebamise kord on määrustes märgitud erineva põhjalikkusega, puuduvad ühtsed põhimõtted edasikaebamise korra kajastamise detailsuse kohta. Enamasti piirduakse ka pärast pankroti välja kuulutamist aset leidva raugemise korral määrukses ainult märkega: *"Määruse peale võib esitada määruskaebuse Tallinna (Tartu) Ringkonnakohtule Harju (Tartu) Maakohtu kaudu [---] päeva jooksul määruse määruskaebuse esitajale kättetoimetamisest alates."*

Kuid mõnel juhul on edasikaebamise kord esitatud ka täpsemalt. Näiteks Harju Maakohtu 27. novembri 2007. a. määrukses märgitakse: *"Määrusele võib esitada määruskaebuse Tallinna Ringkonnakohtule Harju Maakohtu kaudu 30 päeva jooksul alates määruse kättetoimetamisest PankrS § 164 lg 1 alusel võlgnik. PankrS § 164 lg 2 kohaselt võib võlausaldaja pankrotimenetluse lõpetamise määruse peale esitada kaebuse, kui ta menetluse lõpetamise avalduse vastu esitas vastavalt käesoleva seaduse § 161 lõikele 2 või § 163 lõikele 2 vastuväite. Määruskaebuse esitamisel tuleb tasuda riigilõiv 200 krooni."*

Esineb ka juhtumeid, kus edasikaebamise tähtajad ja kord on näidatud erinevalt sõltuvalt sellest, millist määruse osa vaidlustatakse. Näitena võib tuua Harju Maakohtu 3. septembri 2007. a. määruse tsiviilasjas nr 2-06-11249: *"Pankrotimenetluse lõpetamise osas võib võlgnik esitada määruskaebuse Harju Maakohtu Kentmanni kohtumaja kaudu Tallinna Ringkonnakohtule 30 päeva jooksul määruse kättetoimetamisest alates. Ajutise halduri tasu ja kulutuste hüvitamise osas võivad võlgnik ja haldur esitada määruskaebuse Harju Maakohtu Kentmanni kohtumaja kaudu Tallinna Ringkonnakohtule 10 päeva jooksul määruse kättetoimetamisest alates."*

5. Halduri tasu

Valimi hulgas ei esinenud lahendeid, millega kohus oleks mõistnud haldurile välja taotletuga võrreldes väiksema tasu. Esinesid küll mõned juhtumid, kus ajutine haldur oli võlgniku avalduse alusel algatatud pankrotimenetluses pankrotivara puudumise olukorras esialgu taotlenud suurema tasu väljamõistmist, kui seda võimaldab Justiitsministri 18. detsembri 2003. a. määrusega nr 71 kinnitatud "Pankrotihalduri ja ajutise pankrotihalduri tasude piirmäärad ja hüvitamisele kuuluvate kulutuste arvestamise korra"¹⁸ § 2 lg 8. Viidatud sätte kohaselt võib kohus võlgniku avalduse alusel algatatud pankrotimenetluse lõpetamisel raugemisega pankrotti välja kuulutamata ajutise halduri tasu ja hüvitatavad kulutused mõista välja riigi vahenditest järgmiselt: ajutise halduri tasu ja hüvitatavad kulutused või ainult ajutise halduri tasu või ainult hüvitatavad kulutused, kuid kokku mitte üle 6700 krooni (sealhulgas seaduses ettenähtud maksud, välja arvatud sotsiaalmaks).

Harju Maakohtu 04. septembri 2006. a. määrus tsiviilasjas nr 2-06-12227 sisaldab halduri tasu taotluse kohta alljärgnevat: *"Ajutine haldur esitas kohtule aruande, millest nähtub, et ühingul*

¹⁸ Edaspidi: "Halduri tasu määrus".

puudub vara pankrotimenetluse kulude katteks, puuduvad vara tagasivõitmise ja tagasinõudmise võimalused ning ajutine haldur tegi kohtule ettepaneku lõpetada osaihinngu pankrotimenetlus pankrotti välja kuulutamata raugemise tõttu. Koos aruandega taotles ajutine pankrotihaldur välja mõista tema kasuks ajutise halduri tasu ja tehtud vajalike kulutuste katteks 12 000 krooni." Hilisemalt on ajutine haldur menetluse käigus korrigeerinud oma taotlust ja taotlenud 6700 krooni välja mõistmist riigilt, mis on kooskõlas eelnimetatud piirmääraga.

Asjaolu, et kohus mõistab välja (ajutise) halduri tasu sellises summas nagu (ajutine) haldur seda taotleb võib tähendada, et üldiselt taotlevad haldurid oma tööle vastava tasu määramist. Samuti võib selline praktika viidata võimalusele, et tasu suurus on kohtuga juba eelnevalt kooskõlastatud. Kuid see võib mõnel juhul tähendada ka seda, et kohus on haldurile tasu väljamõistmisel asunudki pelgalt konstateerivasse rolli.

Ajutistele halduritele kohtute poolt määratud tasu olukorras, kus pankrotimenetlus raugab pankrotti välja kuulutamata, jääb praktikas vahemikku 3000 - 20 000 krooni (s.o. ilma büroojmt kuludeta). Kõige sagedamini määratakse ajutise halduri tasuks 12 000 - 13 000 krooni. Kuigi enamasti pole kohtulahendi alusel võimalik tuvastada, milles seisnevad erinevused halduri töö mahus või kutseoskustes, on analüüsi autori arvates antud juhul teatud määral tegemist ka õiguselukutsete üldise spetsiifikaga, kus mõne teenuse hind võibki osaliselt kujuneda tulenevalt sellest, kui palju selle teenuse eest tasu küsitakse. Süsteemi muutmine (näiteks mingite täpsemate arvestusaluste ja kontrollivormide sätestamine) oleks ehk võimalik, kuid sellega kaasneks tõenäoliselt aruandluse ja töömahu suurenemine, kuid ei pruugiks kaasneda iga konkreetse teenuse mahu ja kvaliteedi parem mõõdetavus. Täiendav kontroll ei saa kindlasti olla eesmärk omaette. Siiski võib siinkohal võrdluseks tuua advokaadi poolt riigi õigusabi osutamise, mille puhul õigusabi osutajale on ette kirjutatud palju rangemad piirmäärad ja tasustamisreeglid. Võrdlus on analüüsi autori arvates asjakohane just ajutise halduri tasustamise reguleerimise osas, sest mõlemal juhul annab riik menetluskulude katmiseks teatud piiratud ressursi, mille otstarbeka kulutamise suhtes peaks tal olema ka põhjendatud huvi.

Tasu määramise formaalne külg on praktikas erinev. Mõnel juhul teeb kohus eraldi määruse, kus on põhjalikult kajastatud halduri poolt tehtud toiminguid ja selleks kulunud töötundide arvu, samuti tasu väljamaksmisega seotud andmed,¹⁹ mõnel juhul piirdub kohus vaid tasu lõpliku suuruse märkimisega menetluse lõpetamise määrukses.²⁰ Seega ei kinnita analüüsi objektiks olev kohtupraktika alati erialakirjanduses rõhutatud põhimõtet, et haldurile määratav tasu peab olema läbipaistev.²¹ Kuigi seda liiki lahendite peale üldiselt määruskaebuseid ei esitata, peavad need määrused samuti olema üheselt mõistetavad ja kontrollitavad. Määrus ei ole aga tasu suuruse osas kontrollitav juhul, kui seal puuduvad täielikult andmed tasu määramise põhimõtete kohta (tehtud toimingute hulk, tunnitasu suurus, tööks kulunud tundide arv jmt). Tasu väljamõistmise üldsõnalist ja pealiskaudset motiveerimist määrukses ei saa õigeks pidada.

Valimis esines ka kohtuasju, mille andmed haldurile tasu määramise kohta ei olnud KIS-i kaudu leitavad. Samuti ei ole tasu mitte alati määratud pankrotimenetluse lõpetamise määrukses, vaid vahel ka mõnes teises määrukses (näiteks pankroti algatamise määrukses ning

¹⁹ Vt näiteks Tartu Maakohtu 10. novembri 2006. a. määrus tsiviilasjas nr 2-06-26753, Harju Maakohtu 27. detsembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-07-17908.

²⁰ Vt näiteks Tartu Maakohtu 20. detsembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-07-20318.

²¹ Kerstna-Vaks, K. Järelevalve pankrotimenetluses. Magistritöö. Tartu, 2005, lk 68 jj.

juhul, kui pankrotimenetlus raueg pärast selle väljakuulutamist, siis ka teistes menetluse käigus tehtud määrustes).

Kohtuasjades, mille lahendid kajastavad täpsemalt pankrotihalduri tasu taotlust (tunnitasa, konkreetset täidetud ülesandeid ja nende täitmiseks kulunud aega), on haldurid enamasti oma tunnitasa taotluse esitanud teatava vahemikuna (näiteks palunud tunnitasa määrata vahemikus 100 - 1000 krooni, 800 - 1000 krooni jmt). Ka kohus ei võta enamasti halduri tunnitasa kohta konkreetset seisukohta ja piirdub halduri tasu lõpliku suuruse märkimisega. Tasu suurust motiveeritakse määrustes reeglina vaid seadusesätte tsiteerimise teel (*"kohus leiab, et ajutise pankrotihalduri taotletud tunnitasa suurus vastab ajutise pankrotihalduri töö mahule ja keerukusele ning tema kutseoskustele, mistõttu ajutise pankrotihalduri tasuna on põhjendatud välja mõista taotletud summa"*).

Mõnel juhul jääb arusaamatuks, mil moel täidetakse ajutisele haldurile tasu määramise määrus, kui pankroti rauegumise määruke kohaselt ühingu oleva vara ja likviidsete vahendite suurus on väiksem kui haldurile ühingu arvelt välja mõistetud tasu. Näiteks Harju Maakohtus 27. detsembril 2007. a. tsiviilasjas nr 2-07-11841 pankroti rauegumise kohta tehtud määruse kohaselt oli võlgnikul likviidset vara 12 840.18 krooni. Halduri tasuna mõistis kohus aga välja 16 200 krooni. Samas asjas tehtud halduri tasu määramise määrukes sisaldub kaudne viide sellele, et see osa halduri tasust, mida ei ole võimalik välja maksta võlgniku vara arvelt, tuleks tasuda endisel juhatusel liikmel. Niisugusele järeldusele viib lause: *"[---] tuleb võlgniku endisel juhatusel liikmel ajutisele haldurile tasu väljamaksmisel tasuda nimetatud suurusel sotsiaalmaks."* Siiski ei võimalda resolutiivosal sellist järeldust teha, sest selle kohaselt on nii tasu kui kulud mõistetud sõnaselgelt välja võlgnikult.

Ka näiteks Viru Maakohtus 07. detsembril 2007. a. tsiviilasjas nr 2-07-44274 tehtud määrukes on märgitud, et võlgnikul puuduvad igasugused varalised vahendid, samal ajal on aga ajutise halduri tasu mõistetud välja võlgnikult.

Alljärgnevalt on toodud näiteid pankroti rauegumise määrukest resolutiivosaldest halduri tasude ja muude kulutuste väljamõistmise kohta

Näide 1

Tegemist on võlausaldaja avalduse alusel algatatud pankrotimenetlusega. Võlausaldaja tasus ajutise halduri tasu ja kulutuste katteks kohtu deposiiti 15 000 krooni. Menetlusosalistena on määrukes märgitud võlausaldaja, võlgnik ja ajutine haldur. Võlgniku esindajaks oli likvideerija. Ajutise halduri tasu ja kulutuste kohta sisalduvad määrukes alljärgnevad korraldused:

"1. Kohtute Raamatupidamiskeskusel välja maksta MA-le Rahandusministeeriumi tagatistekontole EAÜ poolt 02.10.2007. a ajutise halduri tasu ja kulutuste katteks makstud deposiidi 15 000 krooni arvelt brutosumma 7 875 (seitse tuhat kaheksasada seitsekümmend viis) krooni ja Advokaadibüroole MA tehtud kulutuste katteks brutosumma 944 (üheksasada nelikümmend neli) krooni.

2. Kohtute Raamatupidamiskeskusel tagastada EAÜ-le makstud deposiidist pärast ajutise halduri tasu ja kulutuste katteks väljamakse tegemist järelejääv summa, s.o. 6 181 (kuus tuhat ükssada kaheksakümmend üks) krooni.

3. Välja mõista OÜ-lt SMT, likvideerija KS-lt ja endiselt juhatusel liikmelt AL-lt solidaarselt ajutise halduri tasu ja kulutuste katteks 8 819 (kaheksa tuhat kaheksasada üheksateist) krooni EAÜ kasuks.

4. Välja mõista OÜ-lt SMT, likvideerija KS-lt ja endiselt juhatuse liikmelt AL-lt solidaarselt menetluskulud (s.h. tasutud riigilõiv 1 600 krooni) täies ulatuses EAÜ kasuks."²²

Määrusega on mõistetud kulutused ja ajutise halduri tasu välja ka endiselt juhatuse liikmelt, kes ei ole menetlusosaline ega isegi mitte võlgniku esindaja protsessis. Määruses on märgitud, et "Võlgniku likvideerija on nõustunud pankrotimenetluse kulutuste kandmisega, seega kuuluvad pankrotimenetluse kulud (s.h. ajutise halduri tasu ja tehtud vajalikud kulutused ning võlausaldaja poolt tasutud riigilõiv) võlgnikult, likvideerijalt ja endiselt juhatuse liikmelt solidaarselt väljamõistmisele." Kuid likvideerija ei saa anda nõusolekut summa väljamõistmiseks endiselt juhatuse liikmelt.

Näide 2

Pankrotiavalduse esitas võlgnik. Likviidset vara oli ühingul ca 7600 krooni. Täiendavaid summasid deposiiti ei makstud.

"1. Mõista välja osaiühingu AL G (likvideerimisel) endiselt juhatuse liikmelt AL-lt ajutise pankrotihalduri tasu ajutise halduri kasuks summas 14 200 (neliteist tuhat kakssada) krooni.

2. Mõista välja osaiühingult AL G (likvideerimisel) endiselt juhatuse liikmelt AL-lt ajutise pankrotihalduri kantud kulutuste eest ajutise halduri kasuks 2 253.55 krooni (kaks tuhat kakssada viiskümmend kolm krooni ja 55 senti)."²³

Näide 3

Pankrotiavalduse esitas võlausaldaja, pankrot rauges pankrotti välja kuulutamata. Võlausaldaja tasus kohtu deposiiti pankrotimenetluse kulude katteks 20 000 krooni, vähene vara oli olemas ka võlgnikul endal.

"Välja mõista OÜ B G pankrotihalduri töötasuks 24 628,57 krooni ja vajalike kulutuste katteks 1 626,70 krooni."²⁴

Näide 4

Pankrotiavalduse esitas võlgnik, pankrot rauges pankrotti välja kuulutamata. Raugemise määruse tegemise ajal oli võlgniku vara veel realiseerimata ja selle täpne väärtus ei olnud teada.

"Ajutise halduri tasu ja kulutuste hüvitus määrata kindlaks likvideerimismenetluse käigus pärast võlgniku vara realiseerimist."

Motiveerivas osas oli menetluskulude hilisema kindlaksmääramise võimalust põhjendatud järgnevalt: "Kohus leiab, et [---] on otstarbekas jätta käesoleval hetkel menetluskulude küsimus otsustamata ja otsustada ajutise halduri tasu suurus ja hüvitus menetluskulude

²² Harju Maakohtu 21. detsembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-07-31379. Isikukoodid, registrikoodid, arveldusarve numbrid ja aadressid on toodud näidetest siin ja edaspidi välja jäetud, nimed on asendatud tähtedega.

²³ Harju Maakohtu 27. detsembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-07-17908.

²⁴ Harju Maakohtu 03. septembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-06-11249.

katteks peale kõigi võlgniku põhivahendite realiseerimist ja menetluskulude lõplikku selgumist. Ka võlgniku esindaja oli nõus menetluskulude hilisema otsustamisega."²⁵

Näide 5

Pankrotiavalduse esitas võlgnik, pankrot rauges pankrotti välja kuulutamata. Kulude katteks tasus vastava summa deposiiti likvideerija. Võlgnikul vara puudus.

"2. Määrata TP-le ajutise halduri tasuks 3360 (kolm tuhat kolmsada kuuskümmend) krooni (bruto) ja menetluskulu hüvisena 260 (kakssada kuuskümmend) krooni. Nimetatud rahasummad välja maksta TP-le (a/a nr. xxx, liitunud kohustusliku kogumispensioniga) Tartu Maakohtu deposiitarvele tasutud menetluskulu ettemaksust (tasutud SS poolt summas 4729 krooni 27.06.2006.a. Rahandusministeeriumi a/a nr. xxx viitenumber xxx). Väljamakse teostajal pidada kinni ka seadusega ettenähtud maksud.

*3. Saata määrus määruse p. 2 osas täitmiseks Kohtute Raamatupidamiskeskusele."*²⁶

Kui analüüsida halduri tasu ja menetluskulude suuruse ning võlgniku vara seoseid, siis tuleb asuda seisukohale, et pankrotimenetluses on lävi, millest alates hakkab menetluskuludest ja halduri tasust midagi ka võlausaldajate nõuete rahuldamiseks üle jääma, küllalt kõrgel ja võib väita, et väga sageli rakendub põhimõte "nii palju, kui raha ja muud vara on, nii palju ka menetlusele kulub."

Ühe illustreeriva näitena võib siinkohal tuua Harju Maakohtu 29. novembri 2007. a. määruse tsiviilasjas nr 2-06-25573, kus võlausaldaja pankrotiavalduse alusel kuulutati välja ühingu pankrot, võlausaldajate üldkoosolekul valiti pankrotitoimkond ja otsustati maksta toimkonna liikmetele kohe ühekordset tasu kokku summas umbes 34 000. Kohus vastava tasu ka kinnitas. PankrS § 76 lg 1 kohaselt võib maksta pankrotitoimkonna liikmetele pankrotivara arvel mõistlikku tasu, kui selle maksmine on pankrotimenetluse erisusi arvestades mõistlik. Sama paragrahvi lg 2 järgi otsustab pankrotitoimkonna liikmetele tasu maksmise võlausaldajate üldkoosolek, määrates ka tasu suuruse ja maksmise korra. PankrS § 76 lg 3 kolmanda lause kohaselt jätab kohus üldkoosoleku otsuse kinnitamata, kui tasu on määratud sama paragrahvi lõigetes 1 ja 2 sätestatud järgimata.

Samas asjas määras kohus ajutise halduri tasuks 13 500 krooni, lisaks vajalike kulutuste hüvitamiseks 650 krooni. Seega menetluse kulude suuruseks oli 48 050 krooni. Menetluse lõpetamise määruse kohaselt oli pankrotivaras raha umbes 74 000 krooni, PankrS § 146 järgseid väljamakseid oli menetluse lõpetamise määruse tegemise ajaks veidi üle 73 000 krooni. Haldur märkis oma aruandes muu hulgas, et "[v]õlgniku esindaja andis haldurile 27.06.2007. a üle raamatupidamisdokumendid, samuti selgitas, et sularaha kasutati ehitusmaterjalide ostmiseks ja muude ettevõtte kulude katmiseks ja nimetatud kulud on kaetud raamatupidamisdokumentide, muu hulgas ka kassatšekkidega. Võlgniku väiteid on võimalik kontrollida vaid erikontrolli käigus spetsialisti poolt läbiviidava dokumentaalrevisjoniga. Spetsialisti poolt läbiviidava erikontrolli kulud on senise praktika alusel ca 40 000 krooni. Haldur teatas toimkonnale vajadusest läbi viia erikontroll, samuti informeeris toimkonda selleks vajalikest kuludest. Toimkond jäi seisukoha juurde, et kõigepealt tuleb välja maksta kohtumäärusega määratud toimkonna liikmete tasu, samuti anti nõusolek halduri poolt tehtavate kulutuste (bürookulude) hüvitamises arvestusega 800 krooni kuus (lisandub

²⁵ Tartu Maakohtu 30. juuni 2006. a. määrus tsiviilasjas nr 2-06-12154

²⁶ Tartu Maakohtu 30. juuni 2006. a. määrus tsiviilasjas nr 2-06-11137.

käibemaks). Pankrotivaras oli raha 74 047.56 krooni, millest 61 299.60 krooni laekus võlgniku arvele halduri poolt esitatud vara tagasinõudmise taotluse alusel."

Seega oleks erikontrolliks kulunud summa, mis oli samas suurusjärgus toimkonna liikmete (ja osaliselt ka halduri) tasuga.

On võimatu tõestada, et niisuguste juhtumite korral on algusest peale teada, et pankrot raueb ja haldur kujundab kulutuste suuruse ja tasu taotluse juba algusest peale vastavuses vara suurusega. Pealegi toetavad sellist tegutsemiskeemi igati ka pankrotiseaduse sätted. Samuti on selge see, et haldur peab oma töö eest tasu saama. Kuid küsimus võib siiski olla halduri (ja toimkonna) poolt tehtavates valikutes: näiteks kas taotleda kogu olemasolevat summat halduri ja toimkonna liikmete tasuks, teades, et juhtorganite rikkumiste tuvastamiseks oleks vaja läbi viia erikontroll, milleks pärast toimkonna liikmete tasude ja pankrotimenetluse muude kulude tasumist aga enam raha üle ei jää. Tegemist on keeruka majandusliku ja samas ka õigusliku probleemiga ning pole võimalik väita, et selliselt toimides oleks otseselt mindud vastuollu seadusega. Taas peaks kohtuniku kontrolliv roll olema filtriiks, mis hoiaks ära pankrotivara ebaotstarbeka kasutamise. Kuid nagu öeldud, praktikas sekkub kohus halduri tasu ja kulutuste suuruse kujundamisse harva.

6. Pankrotimenetluse kulude kandmine juhatuse liikme või likvideerija poolt

Pankrotimenetlusega seonduvad kulud kantakse esmajärjekorras, ja niivõrd, kuivõrd see on võimalik, pankrotivara arvelt. Samas on kulude, sealhulgas ajutise halduri tasu seisukohast kõige probleemsemad just need juhtumid, mil pankrotivara puudub või ei ole kulutuste katmiseks piisav. On ju rauegemise üheks eeldusekski see, et võlgnikul ei jätku vara pankrotimenetluse kulude katteks. Kui võlgnikul ei ole üldse vara või on seda väga vähe, tekib küsimus, mille arvel tasustatakse ajutist haldurit. Kui pankrotiavalduse esitab võlausaldaja, siis peab tema vara puudumisel kandma ka menetluskulud. Kuid kui avalduse esitab võlgnik ja vara ei ole, siis on kaks võimalust: menetluskulud kantakse kas selleks otstarbeks deposiiti kantud summa arvelt või riigi poolt. Seadus ei näe ette võimalust, et vara puudumisel ja olukorras, kus keegi vajalikku summat deposiiti ei tasu, keelduks kohus pankrotiavaldust menetlemast. Selles suhtes erineb pankrotiseaduse regulatsioon näiteks Saksa *Insovenzordnungi* § 26 regulatsioonist, mille kohaselt kohus ei algata võlgniku avalduse alusel menetlust juhul, kui võlgnikul puudub vara ja keegi ei ole tasunud menetluskulude ettemaksu.

PankrS § 30 lg 3 kohaselt on juriidilisest isikust võlgniku puhul isikul, kes on teinud pankrotimenetluse kulutuste katteks kohtu deposiiti makse kohtu määratud summas, **õigus nõuda deposiiti tasutud summa hüvitamist isikutelt, kes on oma kohustusi rikkudes jätnud pankrotiavalduse õigeaegselt esitamata**. Isik, kelle vastu nõue esitatakse, peab vaidluse korral tõendama, et ta ei ole pankrotiavalduse õigeaegse esitamata jätmisega oma kohustusi rikkunud. Normi dispositsioonis kirjeldatud faktiliseks olukorraks on seega juhtum, kus menetluskulude jaoks ette nähtud summa on tasutud deposiiti. Viidatud säte annab summa maksjale nõudeõiguse isiku vastu, kes on oma kohustusi rikkudes jätnud pankrotiavalduse õigeaegselt esitamata, kuid seda normi kohaldatakse kohtupraktikas analoogselt ka olukorras, kus pankrot raueb ja võlausaldaja on muul viisil teinud kulutusi halduri tasu ja muude kulutuste kandmiseks. Samuti on viidatud normis väljendatud põhimõte aluseks praktikale, mille kohaselt halduri tasu ja muud menetluskulud jäetakse määrusega ühe või mitme juhatuse liikme või likvideerija kanda.

Seaduse mõttega kooskõlas olevaks saab menetluskulude kandmist juhatause liikme või likvideerija poolt (teatud mõõndustega) lugeda ilmselt juhul, kui juhatause liige või likvideerija tasub kulude katteks vabatahtlikult teatud summa kohtu deposiiti. Seaduses puudub alus, mis võimaldaks ajutise halduri tasu või menetluskulusid mõista välja otse menetlusosaliseks mitte olevalt juhatause liikmelt või likvideerijalt. Analüüsitud määrustes aga esines ka selliseid juhtumeid. Niisugust praktikat ei saa pidada õigeks, sest sisuliselt pannakse lahendiga kohustus isikule, kes ei ole iseseisev menetlusosaline (võlgniku juhatause liige osaleb praktika kohaselt menetluses võlgniku esindajana). Sellise lahendi täitmise võimalikkus on äärmiselt küsitav ning olukorras, kus juhatause liige või likvideerija ei osalenud ka kohtumenetluses, võib koguni olla tegemist teistmisi alusega (TsMS § 702 lg 2 p 2)..

Võlgniku enda poolt esitatud pankrotiavalduse puhul sätestab halduri tasu määruse § 2 lg 8 võimaluse mõista ajutise halduri tasu 6700 krooni²⁷ välja riigilt. Sama paragrahvi lõige 9 aga sätestab, et kohus ei mõista ajutise halduri tasu ja hüvitatavaid kulutusi välja riigi vahenditest, kui võlgnik, võlausaldaja või kolmas isik maksab kohtu deposiiti ajutise halduri tasu ja hüvitatavate kulutuste katteks kohtu poolt määratud summa. Seega võib olla õiguslikult aktsepteeritav võimalus, et juhatause liige või mõni muu, menetluse seisukohast kolmas isik,²⁸ maksab ajutise halduri kulude katteks teatava summa deposiiti.

Analüüsitud kohtupraktika põhjal ilmneb aga, et esineb ka juhtumeid, kus juhatause liige tasub pankrotimenetlusega seotud kulud ning selle tulemusena arvestatakse, et tema poolt ühingule pankrotiavalduse esitamisega viivitamisega või muul viisil tekitatud kahju loetakse kaetuks.

Ühe illustreeriva näitena võib siinkohal tuua tsiviilasja nr 2-07-45207. Antud asjas tegi Harju Maakohus 06. detsembril 2007 määruse, millega lõpetas osaühingu pankrotimenetluse raugemise tõttu, pankrotti välja kuulutamata. Pankrotiavalduse esitas kohtule võlgnik. Määruses kajastatud ajutise halduri aruande seisukohad ei sisalda mingeid viiteid juhatause liikme poolt ühingule kahju tekitamisele. Kuid kohus on määruse põhjendustes märkinud: *"Vastavalt võlgniku bilansile seisuga 30.06.2006 ja ajutise pankrotihalduri kogutud andmetele ületavad võlgniku kohustused vara seisuga 01.01.2006, samaks ajaks on ka võlgniku omakapital muutunud negatiivseks ja ei vasta äriseadustiku § 176 sätestatud nõuetele. Võlgniku majandustegevus lõppes augustis 2006. Võlgnik ei ole pärast maksejõuetuse väljakuunemist võtnud tarvitusele AS § 176 nimetatud abinõusid. Tulenevalt AS § 180 lg 5¹ oli võlgniku juhatause liige kohustatud esitama 20 päeva möödumisel maksejõuetuse ilmnemisest pankrotiavalduse kohtule. Nimetatud tähtajast võlgniku juhatause liige kinni pidanud ei ole, pankrotiavaldus on kohtule esitatud alles 26.10.2007. Ajutine pankrotihaldur on välja selgitanud, et võlgniku juhatause liige on pankrotiavalduse õigeaegse esitamata jätmisega tekitanud äriühingule kahju 13 000 krooni. Juhatause liige on lubanud hüvitada pankrotimenetluse kulud, mis on samas suurusjärgus kui tekitatud kahju. Ajutise halduri tööperioodil ei leidnud tuvastamist, et esineks tagasivõitmise, tagasinõudmise võimalusi."* Ajutise halduri tasu väljamõistmise kohta tehtud määruses on märgitud, et juhatause liige on kinnitanud, et on nõus halduri tasu ja kulutused ning ka ajutise halduri tasult tasumisele kuuluva sotsiaalmaksu isiklikult tasuma. Milles täpsemalt seisnes juhatause liikme poolt ühingule tekitatud kahju, millise kohustuse rikkumise tulemusena see tekkis, mille alusel on kahju suuruseks määratud just 13 000 krooni, see ei leia kajastamist kummaski määruses. Maksejõuetuse konkreetsemaid põhjuseid ei ole määruses märgitud, viidatud on vaid sellele, et probleemid tekkisid lepingupartnerite poolt tasumata jäänud summadest.

²⁷ Sellele summale lisandub sotsiaalmaks.

²⁸ Siin ei ole mõeldud kolmandat isikut mitte protsessiosalise tähenduses vaid pigem igasugust pooleks mitteolevat isikut.

Ühingu nimel tehti viimane makse 2006. a. augustis ja see summa (umbes 14 000 krooni) kanti üle Maksuametile. Kuid ka see väljamakse ei saanud olla juhatuse liikmelt millegi nõudmise aluseks, sest kohus on määranud, et majandustegevus seiskus samuti alles 2006. a. augustis. Maksejõuetuks muutumise aega ei ole kohus määranud märkinud, kuigi on tuvastanud, et pankrotiavaldus esitati ilmselt hilinenult.

Tartu Maakohtu 10. novembri 2006. a. määruses tsiviilasjas nr 2-06-26753 on ajutise halduri tasu määramisel ja väljamõistmisel tuginetud järgnevatele põhimõtetele: *"Ajutise halduri aruande põhjal tuvastas kohus, et võlgnikul puuduvad vahendid menetluskulude katmiseks. Võlgniku juhatuse liige M.K. on andnud nõusoleku **tema vastu esitatava võimaliku tagasinõude arvel** katta ajutise meneluse kulu 9000 krooni ulatuses. Seega leiab kohus, et ajutise halduri poolt taotletav tasu tuleb 9000 krooni ulatuses katta võlgniku juhatuse liikmel M.K.-l ja ülejäänud tasu 3100 krooni ning halduri poolt tehtud kulud 1180 krooni, kokku 4280 krooni tuleb hüvitada riigi vahenditest."*

Tartu Maakohtu 27. oktoobri 2007. a. määruses samas tsiviilasjas on märgitud: *"**Juhatusel liige kannab ajutise meneluse kulud, seega on ta temale langevas osas kahju kandnud.** Formaalselt oli juhatuse liikmel ÄS § 180 lõikest 5 tulenev teatamiskohustus,²⁹ kuid selle mittetäitmine on vabandata, kuna juhatuse liige tegi kõik endast oleneva, et asja lahendada ja ta oli teadmatuses. Ta ei tekitanud oma tegevusega äriühingule kahju."* Esiteks jääb arusaamatuks, millises kahjust on jutt, kui järgmise lause kohaselt juhatuse liige väidetavalt ei ole kahju tekitanudki. Teiseks on tegemist võlgniku pankrotiavaldusega ning sel juhul oleks halduril võimalik saada tasu ka riigilt. Selle asemel on aga pankrotimeneluse kulude kandmise kohustus (summas 9000 krooni) pandud juhatuse liikmele, kes (nagu nähtub määranusest) ei olegi tegelikult ühingule kahju tekitanud. Märkimata ei saa jätta ka seda, et juhatuse liige tõepoolest püüdis enamusosanikku veenda ühingu juba varem likvideerima ning halduri aruandest nähtub, et enamusosanik keeldus. Haldur on antud asjas tuvastanud, et juhatuse liige on juba alates 2003. aastast püüdnud oma juhatuse liikme staatust lõpetada. Tähelepanuta on antud asjas jäänud see, et juhatuse liikme volitused olid pankrotiavalduse esitamise kohustuse tekkimise ajaks ilmselt juba lõppenud tähtaja möödumise tõttu.³⁰ Järelikult tekib küsimus, kas vastaval isikul sai üldse olla kohustus kanda pankrotimeneluse kulusid PankrS § 30 lg 3 tähenduses. Vastutuse esimeseks eelduseks on kehtiv võlasuhe, mida tuleks ka esimeses järjekorras kontrollida. Antud kaasuses ei ole haldur ega kohus võlasuhte olemasolu (isiku juhatuse liikmeks olek) kindlaks teinud. Samuti annavad ajutise halduri poolt tuvastatud asjaolud alust eeldada, et juhatuse liikme tegevus oli kooskõlas korraliku ettevõtja hoolsusega.

Juhtumeid, kus ajutise halduri tasu ja kulutused kannab pankrotimeneluses juhatuse liige, on ka teisi. Näiteks Harju Maakohtu 27. detsembri 2007. a. määruses tsiviilasjas nr 2-07-17908 oli tegemist võlgniku avalduse alusel algatatud pankrotimenelusega, mis lõpetati raugemiseiga pankrotti välja kuulutamata. Meneluse lõpetamise määranuses oli viidatud juhatuse liikme kohustuse rikkumisele, mis seisnes pankrotiavalduse õigeaegses esitamata jätmises. Ajutise halduri tasu on kohus motiveerinud järgnevalt: *"Ajutine pankrotihaldur on palunud välja mõista tasu oma ülesannete täitmise eest summas 14 200 krooni ja hüvitada oma ülesannete täitmiseks tehtud vajalikud kulutused summas 2 253.55 krooni. 29.05.2007 toimunud istungil võlgniku likvideerija ajutise pankrotihalduri tasu ja kulutuste suurusele vastu ei vaieldud, selgitades, et nimetatud kulud kannab võlgniku juhatuse liige."*

²⁹ Siin on mõeldud ilmselt siiski ÄS § 180 lõikes 5¹ sätestatud pankrotiavalduse esitamise kohustust.

³⁰ Juhatusel liikme volitused algasid oli äriregistri elektroonse andmebaasi kohaselt 30. aprillil 1997 ja 2003. aastal oli ilmselt möödunud juba teine kolmeaastane volituste kehtivuse periood.

Pankrotimenetluse raugemiseks peetud istungil juhatuse liige ei osalenud, võlgniku esindajana viibis istungil likvideerija.

Harju Maakohtu 27. detsembri määrus tsiviilasjas nr 2-07-11841 viitab samuti võimalusele, et juhatuse liiget on kohustatud (vähemalt osaliselt) tasuma ajutise halduri tasu olukorras, kus pankrotiavalduse esitas võlgnik ja keegi huvitatud isikutest kohtu deposiiti pankrotimenetluse kulude katteks makset ei teinud, kusjuures tegelikult oli ühingul likviidseid vahendeid ca 12 000 krooni eest olemas.

Esineb ka juhtumeid, kus haldur ja kohus on selgesõnaliselt tuvastanud juhtimisvea puudumise, kuid ikkagi on ajutise menetluse kulu jäetud juhatuse liikme kanda.³¹

Analüüsi autori arvates on ajutise halduri tasu ja kulude tasumise kohustuse panemine kolmandale isikule mitmes mõttes probleemne. Juhatuse liikmete suhtes eksisteerivate kahju hüvitamise nõuete maksmapanek on praktikas üsna raske nii ulatusliku tõendamiskoormise kui ka vastutuse õiguslike eelduste omavaheliste keerukate seoste tõttu. Majanduslike protsesside puhul on näiteks juba põhjuslikkuse ahelad sageli komplitseeritud ja raskesti jälgitavad. Eksisteerib üsna ulatuslik Riigikohtu praktika, mis viitab väga piiratud võimalustele panna juhatuse liikmete vastu maksma kahju hüvitamise nõudeid.³² Kuid nagu näitab käesolev analüüs, areneb samal ajal esimeses astmes teist laadi praktika, mille kohaselt juhul, kui juhatuse liige on viivitanud pankrotiavalduse esitamisega üle 20 päeva pärast majandustegevuse lõppemist, loetakse juhatuse liige oma kohustust rikkunuks ja pankrotimenetluse kulusid käsitletakse pankrotiavalduse esitamisega viivitamise tõttu tema poolt ühingule tekitatud kahjuna. Juhatuse liikmele tehakse ettepanek vastavate kulude kandmiseks, kusjuures mõnel juhul on kohtumääruses ka otseselt nimetatud asjaolu, et pankrotimenetluse kulude kandmisel ei esitata tema vastu kahju hüvitamise nõuet. Kui aga juba käsitletakse juhatuse liikme poolt kahju tekitamist, siis tuleb lahendis ka analüüsida, milles kahju seisneb, kas selle põhjustas juhatuse liikme kohustuse rikkumine ja kas esineb vastutusest vabastamise aluseid või muid aluseid, mis välistaksid nõudeõiguse. Seda kohtud aga ei tee.

Silmas tuleb pidada seda, et kolmas isik, sealhulgas **juhatuse liige või likvideerija võib küll vabatahtlikult maksta kulude ja halduri tasu katteks summa kohtu deposiiti**, kuid teda ei ole võimalik lahendiga kohustada haldurile tasu maksma ega halduri eest sotsiaalmaksu tasuma ning kulutuste temalt otse välja mõistmine ei ole õiguspärane. **Praktika, kus juhatuse liikmele pannakse menetluskulude kandmise kohustus tema vastu esitatava nõude arvel võib mõjuda halvasti pankrotimenetluse ja õigusemõistmise autoriteedile**, sest võib jääda mulje, et juhatuse liikmel on võimalik vastutusest vabaneda, kui ta tasub piisava summa halduri tasuks ja menetluskuludeks.

Seadusandliku probleemina võib analüüsi autori arvates tuua siinkohal välja ka ÄS § 180 lg 5¹ (aktsiaseltsi kohta sisaldab samalaadset normi ÄS § 306 lg 3¹) ebaõnnestunud sõnastuse. Analüüsi põhjal ilmneb, et seda normi kohaldades on võimalik peaaegu alati väita, et juhatuse liige ei reageerinud majandustegevuse seiskumisele piisavalt kiiresti. Samas ei tuvasta ka kohtud kunagi täpset ajahetke, millal pankrotiavalduse esitamise kohustus tekkis. Juhatuse liikme olukord on keeruline: tal on ühtpidi kohustus leida võimalus ühingu raskest majanduslikust olukorrast välja toomiseks, samal ajal aga viivad nn "20-päeva-reegel" ja sellega seotud võimalikud sanktsioonid selleni, et juhatuse liige peaks pigem esimese kahtluse korral esitama pankrotiavalduse. Majanduslikust seisukohast ei saa teist käitumisviisi pidada

³¹ Vt näiteks Tartu Maakohtu 28. aprilli 2006. a. määrus tsiviilasjas nr 2-06-4984. Õiguslik alus menetluskulude (tõsi küll, piiratud ulatuses) riigilt välja mõistmiseks tekkis 16. veebruaril 2006. a.

³² Vt näiteks RKTko 3-2-1-27-06, 3-2-1-36-06, 3-2-1-52-06 jt.

põhjendatuks ja see läheks vastuollu juhatuse üldise kohustusega seada esiplaanile ühingu huvid. Seega **peaksid kohtud nimetatud reeglit PankrS § 30 ja kujunenud kohtupraktika valguses kohaldama pigem konservatiivselt** ja arvestada asjaoluga, et kohus ja haldur vaatavad hinnangut andes ühingu toimunule alati ajaliselt tagasi, juhatuse liige aga vaatab vastavat otsust tehes ajaliselt edasi ja need pildid ei pruugi alati kattuda. Ideaalis peaksid haldur ja kohus suutma ühingu kujunenud olukordi hinnata juhatuse liikme positsioonilt.

7. Määruste üldine ülesehitus

Määruste üldine ülesehitus (liigendatus, määruse erinevate osade omavaheline seostatus jm) on väga erinev. Resolutiivosa sisaldub küll igas määruses, kuid on väljendatud erinevalt. Vahel on pärast resolutiivosa kõigepeal ühe lausega märgitud, et pankrotihaldur on esitanud pankrotimenetluse raugemise teate ja sellele järgneb juba motiveeriv osa, kus kohus esitab oma põhjendused ja järeldused,³³ mõnel juhul toob kohus enne motiveerivat osa välja asjaolud või siis kajastab põhjalikumalt (ajutise) pankrotihalduri aruannet.³⁴

Määruste uurimise pinnal võib püstitada ühe üldisema küsimuse, nimelt kuivõrd on määrustes esitatud kohtu enda seisukohad ja põhjendused ja kuivõrd pankrotihalduri omad ning kas kohus võib/peab/saab halduri poolt esitatud faktidele anda ka halduriga võrreldes teistsuguseid hinnanguid. Enamiku lahendite puhul on halduri ja kohtu seisukohad identsed, teinekord ei ole isegi võimalik ühte teisest eristada. Kui väita, et kohtu roll peakski olema vaid konstateeriv, siis oleks tulemuseks see, et sisuliselt teeks lahendi haldur ja kohus vaid kinnitaks selle. Seetõttu tuleb õigeks pidada seisukohta, mille kohaselt kohus peab talle ajutise halduri või halduri poolt esitatud andmete põhjal ka ise veenduma lahendi tegemiseks vajalikes asjaoludes.

On oluline silmas pidada, et pankrotimenetluses kehtib uurimisprintsii, seega on kohtul kohustus vajadusel koguda ka täiendavat infot ning tõendeid. Uurimisprintsii kohaselt ei ole kohus seotud protsessiosaliste väidetega. Halduskohtumenetluses on Riigikohus rõhutanud, et uurimisprintsii eesmärk on kaitsta isikute subjektiivseid avalikke õigusi ja avalikku huvi sõltumata protsessiosaliste õiguslikest teadmistest ja materiaalistest võimalustest õigusabi hankimisel.³⁵ Pankrotimenetluse kontekstis tuleks uurimisprintsii tähendust mõista selliselt, et kohus ei tohiks olla ainult pankrotihalduri seisukohtade kinnitaja, vaid ka nende kontrollija, sest haldur täidab seadusest tulenevat rolli kaitsta võlgniku ja võlausaldajate huve, mis oma olemuselt võivad olla ja sageli ongi vastandlikud, lisaks esindab haldur menetluses paratamatult ka enda majanduslikke huve, seega on kohtu roll kõigi isikute õiguste tagamisel väga oluline.

Kui kohus lõpetab pankrotimenetluse raugemise tõttu pankrotti välja kuulutamata, siis lahendatakse sõltuvalt asjaoludest resolutiivosaga tavaliselt alljärgnevad küsimused:

- **juriidilisest isikust võlgniku lõpetamine** (*"Lõpetada OÜ A pankrotimenetlus pankrotti välja kuulutamata raugemise tõttu, kuna võlgnikul ei jätku vara pankrotimenetluse kulude katteks ja puudub vara tagasivõitmise ja tagasinõudmise võimalus."*)

³³ Vt näiteks Tartu Maakohtu 06. septembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-00-316.

³⁴ Vt näiteks Harju Maakohtu 03. septembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-06-11249, Harju Maakohtu 27. detsembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-07-17908.

³⁵ Vt RKKHo 16.10.2002 nr 3-3-1-41-02.

- **juriidilisest isikust võlgniku likvideerimine** ("Likvideerida OÜ A ja kustutada see äriregistrist. OÜ A likvideerimine ja registrist kustutamine teha ülesandeks ajutisele pankrotihaldurile KL-le.")
- **ajutise halduri ametist vabastamine** ("Vabastada ajutine pankrotihaldur KL pankrotimenetluses tema ülesannetest pärast OÜ A kustutamist äriregistrist.")
- **ühingu dokumentide hoidja määramine** ("Määrata OÜ A dokumentide hoidjaks MN (isikukood, aadress)").
- **ajutise haldurile tasu määramine** ("Määrata ajutisele pankrotihaldurile KL-le ajutise halduri tasu 10 000 (kümme tuhat) krooni ja tehtud vajalike kulutuste katteks 1000 (üks tuhat) krooni.")
- **ajutise halduri tasu väljamaksmise korralduste tegemine** ("Kohtute Raamatupidamiskeskusel välja maksta ajutisele haldurile KL-le Rahandusministeeriumi tagatistekontole OÜ B poolt ajutise halduri tasu ja kulutuste katteks makstud deposiidi 15 000 krooni arvelt brutosumma 10 000 (kümme tuhat) krooni ja Advokaadibüroole KL tehtud kulutuste katteks brutosumma 1000 (üks tuhat) krooni").
- **deposiiti tasutud summade tagastamine** (Kohtute Raamatupidamiskeskusel tagastada OÜ-le B makstud deposiidist pärast ajutise halduri tasu ja kulutuste katteks väljamakse tegemist järelejääv summa, s.o. 5000 (viis tuhat) krooni.")
- **pankrotimenetluse lõpetamise kohta teate avaldamine Ametlikes Teadaannetes** ("Avaldada teade pankrotimenetluse lõpetamise kohta väljaandes Ametlikud Teadaanded").
- **Määruse saatmine täitmiseks** ("Määrus saata Harju Maakohtu registriosakonnale ja Kohtute Raamatupidamiskeskusele").

Õiguslikud hinnangud määrustes

Kui jätta kõrvale raske juhtimisvea ja kuriteotunnustega tegude esinemise tuvastamiseks vajalik õiguslik analüüs, siis sisaldavad pankrotimenetluse raugemise määrused sageli õiguslikku argumentatsiooni ka muudes küsimustes. On oluline, et kohus tugineks mistahes argumentatsioonis ja seisukohtade avaldamisel seadusele ja kaasuse asjaoludest tulenevale arutluskäigule. Ka juhul, kui teatud õiguslikud väited ja arutluskäigu on kohtule esitanud haldur, peab kohus veenduma, et need väited on loogilised ning kooskõlas seaduse mõttega.

Mõnes analüüsi objektiks olnud määruses esines kohtu poolt faktiliste asjaolude kohta selliste õiguslike hinnangute andmist, mis olid kas ebaõige rõhuasetusega või asja lahendamise seisukohast mittevajalikud.

Näiteks Tartu Maakohtu 27. oktoobri 2006. a. määrus tsiviilasjas nr 2-06-26753 on tuvastatud asjaoludena märgitud muu hulgas ka järgnevat: "Võlgniku esindaja omab 40% osakapitalist ja osanik OÜ K 60% osakapitalist. Võlgniku esindaja K on alates 2003.aastast soovinud juhatuse liikmete hulgast välja astuda ja vähemososanikuna palunud kutsuda kokku osanike üldkoosolek, teinud ettepaneku osäühingu lõpetamiseks, likvideerijate määramiseks. Enamusosanik OÜ K on need ettepanekud tagasi lükanud. **Vähemososanik on pöördunud abipalvega õiguskantsleri poole juba jaanuaris 2004. Samal aastal peatas enamusosanik ettevõtte tegevuse ja teatas, et tal puudub raamatupidamisdokumentatsioon. Võlgniku esindaja arvates on äriühingu tegevuse lõppemise ja kahjumisse langemise peamisteks teguriteks olnud osanikevahelised huvide konfliktid. Enamusosanik ei ole esitanud**

juhatusle raamatupidamisandmeid majandusaasta aruande koostamiseks alates aastast 2003, juhatusel puudub ülevaade OÜ K poolt ühingu nimel tehtud tehingutest. Vähemusosanik, esindajaks olev juhatusle liige on esitanud majandusaasta aruandeid temal olemasolevate materjalide alusel, et vältida esitatavaid trahve."

Kohus on määruses üle korranud halduri väited, kuid ei ole täpsustanud isikute õiguslikku seisundit ega esitanud asjaolude seost õiguslike järeldustega. Küsimus võib pigem olla selles, mida oli antud juhul kohustatud tegema osanik ja mida juhatus, mida kumbki neist tegi ja tegemata jättis, kuid antud juhul jäävad sellised seosed arusaamatuks, näiteks ei ilmne määrusest, mitu juhatusle liiget ühingu üldse oli, miks tegeles ühingu raamatupidamisega osanik ja kuidas sai ühingu juriidilisest isikust osanik teha ühingu nimel tehinguid ilma juhatusle liikme teadmata.

8. Pankrotimenetluse raugemise motiveerimine kohtumäärustes

Olukorras, kus pankrot raugneb pärast selle välja kuulutamist, on levinud raugemise motiveerimine alljärgnevalt: *"Käesolevas pankrotimenetluses on müüdnud kogu võlgniku vara ning välja nõutud võlad kolmandatelt isikutelt. Rohkem laekumisi pankrotihaldur ette ei näe. Saadud rahasummad on kulunud pankrotimenetluse kulude katteks, edasiste kulude katmise võimalust ei ole. Tegemist on olukorraga, kus on otstarbekas lõpetada pankrotimenetlus pärast pankroti väljakuulutamist seoses raugemisega, kuna pankrotimenetluses ei jätku vahendeid massikohustuste ja pankrotimenetluse kulude katteks ning puudub vara tagasivõitmise ja nõudmise võimalus."*³⁶

Ka juhul, kui pankrot raugneb enne selle välja kuulutamist, on menetluse lõpetamise põhjendamine sarnane: *"Kohus leiab, et kuna võlgnikul ei jätku vara pankrotimenetluse kulude katteks ning pankrotimenetluses ei esine vara tagasivõitmise ja tagasinõudmise võimalusi, siis tuleb AS A pankrotimenetlus lõpetada PankrS § 29 lg 1 ja 2 alusel raugemise tõttu, pankrotti välja kuulutamata."*³⁷

Määruste motiveerimisel kehtib üldine argumenteerimise põhimõte: motivatsioonist peab tulenema kohtu veendumus, miks praegusel juhul teatav õigusnorm ja selles ette nähtud tagajärg (raugemine) kohaldamisele kuulub.

9. Ringkonnakohtute roll

Pankrotimenetluse lõpetamise määruste, sealhulgas raugemise määruste peale määruskaebusi peaaegu ei esitata. Selle põhjuseks võivad olla erinevad asjaolud, kuid vähemalt osaliselt võib seda põhjendada menetluse eripäraga. Võimalikeks määruskaebuse esitajateks on võlgniku esindaja (juhatusle liige või likvideerija), ajutine haldur või pankrotihaldur ja võlausaldajad. Määruste analüüs näitab, et juhtumeid, kus kohus on kaldunud kõrvale kas ajutise halduri järeldustest või põhjendustest, praktiliselt ei esine, seega puudub halduril vajadus määruskaebuse esitamiseks. Mõnes mõttes on see ka arusaadav, sest just haldur on spetsialist majanduslikes küsimustes ning menetluslik uurimisprintsip toetab kohtu ja halduri koostöö

³⁶ Tartu Maakohtus tsiviilasjas nr 2-02-65 06. septembril 2006. a. tehtud määruse motiveeriv osa.

³⁷ Harju Maakohtu 13. detsembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-07-44791.

põhimõtet: koostöös halduriga tehakse kindlaks kõik asja lahendamise seisukohast olulised asjaolud. Võlausaldajal puudub huvi määruskaebust esitada praktilistel kaalutlustel: esiteks on ta oma nõude ulatuses nagooni juba kahju kandnud, teiseks nõuab igasugune osalemine kohtumenetluses, sealhulgas määruskaebuse esitamine, omakorda aega ja ressursi. Seega on alust arvata, et võlausaldaja kaalub kaebamise poolt- ja vastuargumente ja pankrotimenetluse üldise (likvideeriva) tähenduse ja väljakujunenud praktika valguses pigem loobub oma kahjude suurendamisest isegi juhul, kui ta lahendiga rahul ei ole. Juhatuse liiget või likvideerijat aga veenab lahendiga nõustumises nn "20-päeva-reegel", sest selle vastu eksimist on võimalik tuvastada enamikel juhtudel ja ka juhatuse liikmel ning likvideerijal on huvi menetlus võimalikult kiiresti lõpetada.

Järelikult ei toimu raugemisega lõppevates pankrotiasjades tegelikku kõrgema kohtu kontrolli esimese astme kohtu lahendite üle. See omakorda võimaldab ebaühtlase praktika kujunemist, samuti puudub kohtutel võimalus saada ringkonnakohtute ja Riigikohtu praktikast menetluslikku tuge. Samas on **määruskaebuse esitamise võimalus olemas**, mistõttu ei saa väita, et õiguslik regulatsioon kellegi õiguste kaitset otseselt piiraks või takistaks. Vähemalt osaliselt on siin tegemist õiguspoliitilise küsimusega ja kui osutub vajalikuks süsteemi korrigeerida, siis tuleks sellele läheneda komplekselt.

10. Muu

Vastavalt PankrS § 158 lg 4 lausele 2 märgib kohus juhul, kui menetluse lõpetamise ajaks on nõuete kaitsmine toimunud, määruses, millises osas on iga võlausaldaja nõue tunnustatud ja millistele nõuetele esitas võlgnik vastuväite. Seda sätet järgivad kohtud erinevalt. Mõnel juhul on lahendites märgitud vaid menetluses kokku tunnustatud nõuete summa ning eraldi rahuldamisjärkudesse kuuluvad summad, sätestades lahendis näiteks, et "*[k]okku on menetluses nõudeid tunnustatud 880 713,36 krooni, sealhulgas I rahuldamisjärgus summas 251 653,55 krooni ja II rahuldamisjärgus summas 674 559,81 krooni.*"³⁸ Mõnel juhul aga märgitakse täpsemalt ära ka kaitsitud nõuete summad konkreetsete võlausaldajate kaupa.³⁹ Viimasel juhul on ülevaade pankrotimenetluses toimunud parem ja menetluse lõpetamise määrus tervikuna arusaadavam. See märkus puudutab loomulikult vaid neid juhtumeid, mil pankrot raugeb pärast selle välja kuulutamist.

Kohati võib määrustele heita ette ka üldist pealiskaudsust. Määrus kui kohtulahend peaks olema arusaadav ka iseseisvalt ja ilma toimikuta. Mõnel juhul ei ole aga näiteks selge, millest üldse koosnevad kulud ja massikohustused,⁴⁰ kui palju on võlgnikul täpselt likviidset vara vmt. Võlgniku vara väärtuse mittekajastamine määruses muudab kontrollimatuks ka haldurile tasu väljamaksmisega seonduva. Näiteks on Pärnu Maakohtu 26. novembri 2007. a. määruses tsiviilasjas nr 2-07-30437 võlgnikult mõistetud välja ajutise halduri tasu 7500 krooni, kuid määrusest ei ole aru saada, kui palju ühingul üldse vara on, märgitud on vaid seda, et likviidne vara puudub ja autoregistris arvel olevad sõidukid ei ole füüsiliselt olemas või on liiklusest eemaldatud.

Pankrotihalduri tasu määramise korra § 3 lõike 3 kohaselt peab kohus pankrotihaldurile tasu määramiseks kuulama ära ka võlgniku ning pankrotitoimkonna arvamuse. Kohtupraktika

³⁸ Vt näiteks Harju Maakohtu 24. septembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-01-211.

³⁹ Vt näiteks Harju Maakohtu 29. jaanuari 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-04-518 ja 07. detsembri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-05-24782.

⁴⁰ Vt näiteks Harju Maakohtu 03. aprilli 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-03-911.

kohaselt on vastavate arvamuste kajastamine raugemise määrustes pigem erand kui reegel (seda, kas ja kuidas peaks arvamus määrukses kajastuma, õigus otseselt ei reguleeri). Seega on võimalik, et toimkonna seisukohtade ärakuulamise tulemused on väljendatud mõnes muus protsessidokumendis, samuti on võimalik, et toimkonna liikmete arvamust ei ole ära kuulatud.

Kokkuvõte

Likvideeriva pankroti korral ilmneb sageli nn nõiaring: mida rohkem haldur näeb vaeva pankrotivara suurendamiseks, seda suuremale tasule on tal õigus ja lõppastmes kinnitab raugemiste kohtupraktika seda, et kogu vähene vara kulub halduri tasuks ja menetluskuludeks. Võlausaldajate nõuete rahuldamisele suunatud pankrotimenetlust eksisteerib oluliselt vähem kui nn "koristusteenuste pakkumist" halduri poolt. Kõik toimub seaduse kohaselt, kuid pankrotimenetluse eesmärk jääb saavutamata.⁴¹

Eelnev viitab taas vajadusele viia sisse saneeriva pankrotimenetluse oluliselt põhjalikum regulatsioon, et tekiks vähemalt võimalus ühingu tegevuse taaskäivitamiseks. Kuigi praeguse pankrotiseaduse § 2 kohaselt on pankrotimenetluse eesmärgiks võlausaldajate nõuete rahuldamine pankrotimenetluse kaudu kas siis võlgniku vara võõrandamise või võlgniku ettevõtte tervendamise kaudu, on ülekaalus likvideeriv menetlus. P. Manavald on õigesti märkinud, et kui menetlus (ja enamuse pankrotiseaduse sätteid on menetluslikud) toimib üldiselt tõrgeteta, siis **võib menetlus kujunedagi eesmärgiks omaette ja materiaaloiguslik ehk majanduslik aspekt jääb tahaplaanile**. Kuid menetlus on vaid materiaaloiguse elluviimise vahend ja peaks teenima teisi, sellest väljapoole jäävaid eesmärke.⁴² Kui lisada siia käesoleva analüüsi käigus ilmnunud probleemid, siis võib väita, et osaliselt on pankrotimenetlus tõesti muutunud eesmärgiks omaette.

Laiemas plaanis on küsimus ka selles, kui suur on üldse riigi huvi pankrotimenetluse, sealhulgas vastava kohtumenetluse vastu. Ühtpidi on tegemist eraõiguslike isikutega, nende vara saamise määramisega maksejõuetuse korral, teisalt võib olukorrale vaadata ka võlausaldajate positsioonilt: igasugused ühinguõiguslikud kaitseabinõud, sealhulgas võlausaldajate huvide kaitseks kehtestatud normid muutuvad mõttetuks, kui ilmneb, et nende normide eesmärgid ei realiseeru teiste õigusvaldkondade toel. Kui näiteks menetlusõiguslikult on selge, et hagita menetluse asjad kuuluvad nende kohtuasjade hulka, mille vastu riigil on kõrgendatud huvi (näitena tuuakse siin eelkõige perekonnaasju, eestkoste määramise asju jmt) ning mille korral seega kohtu kontrolliv roll peab olema suurem ning dispoitsiooniprintsiipi saab rakendada vaid piiratud, siis pankrotimenetluse osas selliseid ühtseid seisukohti avaldatud ei ole.

Küsimus on üldises riskide jaotamises ühiskonnas ning selles, kes ja millises ulatuses peaks kandma riske eraõigusliku juriidilise isiku maksejõuetuks muutumise korral. Vastusest sellele küsimusele sõltub maksejõuetusõiguse üldine kontseptsioon, sealhulgas pankrotimenetlust reguleerivate õigusnormide eesmärk ning sellele eesmärgile vastav tõlgendamine õiguse rakendajate poolt.

⁴¹ PankrS § 2: Pankrotimenetluse kaudu rahuldatakse võlausaldajate nõuded võlgniku vara arvel käesolevas seaduses ettenähtud korras võlgniku vara võõrandamise või võlgniku ettevõtte tervendamise kaudu

⁴² Lähemalt vt P. Manavald. Likvideeriva pankrotimenetluse alternatiivid maksejõuetuse tingimustes. Magistritöö. Tartu Ülikooli Õigusinstituut, 2004, k 19-24.

Analüüsi objektiks olnud kohtupraktika pinnalt võib vastava valdkonna kõige olulisemateks probleemideks pidada alljärgnevaid:

- **Maksejõuetuse põhjuste** (sealhulgas raske juhtimisvea ja kuriteotunnustega teo esinemise) **kajastamise praktika on ebahühtlane**, enamasti vähe motiveeritud ja pealiskaudne. Kohtu roll on konstateeriv, määrukses on resolutsiooni aluseks (ajutise) halduri seisukohad, kohtu enda argumentatsioon lahendis reeglina puudub või piirduakse seaduse tsiteerimisega.
- Pankroti raugemise kohta tehtud kohtumääruse peale edasikaebamise tähtaega tõlgendavad kohtud erinevalt.
- **Ka ajutise halduri tasu ja muid menetluskulusid puudutavas osas olid mitmed määrused pealiskaudsed, mistõttu ei ole haldurile tasu määramine piisavalt läbipaistev.** Sageli puudub ülevaade halduri poolt tehtud toimingutest ja selleks kulunud ajast ning tihti ka halduri tunnitasu suurus. Mõnel juhul jäi arusaamatuks, mil moel täidetakse ajutisele haldurile tasu määramise määruks, kui pankroti raugemise määruks kohaselt ühingul oleva vara ja likviidsete vahendite suurus on väiksem kui haldurile ühingu arvelt välja mõistetud tasu. Samuti esines olukordi, mil määruks motiveeriva osa kohaselt puudus ühingul vara täielikult, kuid resolutiivosas mõisteti halduri tasu ja kulutused välja ikkagi võlgnikult.
- Menetluskulude tasumine juhatuse liikme, likvideerija või muu isiku poolt on võimalik vabatahtlikult ja ainult kohtu deposiidi kaudu.
- Ei saa lugeda õigeks praktikat, mille kohaselt lahendis märgitakse, et juhatuse liige on tekitanud ühingule kahju, analüüsimata, milles see kahju seisneb, kas selle põhjustas juhatuse liikme kohustuse rikkumine ja kas esineb vastutusest vabastamise aluseid või muid aluseid, mis välistaksid nõudeõiguse. Samuti **ei ole seaduse mõttega kooskõlas olukord, kus kohtulahenditega pannakse halduri tasu või muude menetluskulude tasumise kohustus otse juhatuse liikmele või likvideerijale, kes ei ole menetlusosaline ja kes vahel ei ole viibinud isegi kohtuistungil. Analüüsi autori arvates ei ole lubatav ühingul juhatuse liikme vastu väidetavalt olemas olevate kahju hüvitamise nõuete tasaarvestamine halduri tasuga.**
- ÄS § 180 lg 5¹ ja 306 lg 3¹ tuleb pidada ebaõnnestunud normideks. Analüüsi põhjal ilmneb, et neid norme kohaldades on võimalik peaaegu alati väita, et juhatuse liige ei reageerinud majandustegevuse seiskumisele piisavalt kiiresti. Juhatuse liikme kohustus on aga ühtpidi leida võimalus ühing raskest majanduslikust olukorrast välja tuua, samal ajal aga viivad nn "20-päeva-reegel" ja sellega seotud võimalikud sanktsioonid selleni, et juhatuse liige peaks pigem esimese kahtluse korral esitama pankrotiavalduse. Seega peaksid kohtud nimetatud reeglit PankrS § 30 ja kujunenud kohtupraktika valguses kohaldada pigem konservatiivselt ja arvestama asjaoluga, et haldur, kohus ja juhatuse liige omavad toimunule hinnangut andes erinevat vaatenurka.